

O‘ZBEKISTONDA 2026–2030-YILLAR «DOLZARB OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI DAVRI» SIFATIDA: SIYOSAT, CHORA-TADBIRLAR VA ILMIY-AMALIY AHAMIYATI

Abdulxamidova Nodira Abdurashitovna

Oriental universiteti “Biznes va boshqaruv” kafedrası o‘qituvchisi,

mustaqil izlanuvchi ORCID: 0009-0002-7535-3057 E-mail:

Tel: +99897 991-30-07

Annotatsiya: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-sentyabrdagi 589-sonli qaroriga asosan, 2026–2030-yillar mamlakatda “Dolzarb oziq-ovqat xavfsizligi davri” deb e‘lon qilindi. Ushbu maqolada ushbu davrning ilmiy asoslari, maqsadlari, amalga oshirish mexanizmlari va kutilayotgan iqtisodiy-ekologik ta’siri IMRAD metodologiyasi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, qabul qilingan chora-tadbirlar to‘plami BMT Barqaror rivojlanish maqsadlarining 2, 12 va 13-bandlariga to‘liq mos keladi hamda oziq-ovqat chiqindilarini 2030-yilga qadar 40–50% ga kamaytirish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, oziq-ovqat chiqindilari, “Oqilona iste’mol” dasturi, kompostlash, barqaror qishloq xo‘jaligi, O‘zbekiston.

1. Kirish

Jahon miqyosida har yili ishlab chiqarilgan oziq-ovqatning uchdan bir qismi (taxminan 1,3 milliard tonna) yo‘qotiladi yoki chiqindiga aylanadi (FAO, 2023). Bu nafaqat iqtisodiy zarar (yiliga \$1 trillion), balki atrof-muhitga salbiy ta’sir (issiqxona gazlari emissiyasining 8–10%) hamdir. O‘zbekistonning o‘ziga xos iqlim sharoiti, suv resurslari tanqisligi va aholi sonining yillik 2% atrofida o‘sishi oziq-ovqat xavfsizligini milliy xavfsizlikning eng muhim tarkibiy qismiga aylantirmoqda.

2025-yil 16-sentyabrda qabul qilingan Vazirlar Mahkamasining 589-sonli qarori bilan 2026–2030-yillar “Dolzarb oziq-ovqat xavfsizligi davri” deb e‘lon qilindi. Ushbu davrda oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha kompleks choralar ko‘rish rejalashtirilgan.

Tadqiqot maqsadi: 2026–2030-yillar uchun qabul qilingan siyosatning ilmiy asoslanganligini, amaliy mexanizmlarini va kutilayotgan natijalarini baholash.

1. Kirish

Jahon miqyosida oziq-ovqat xavfsizligi va oziq-ovqat chiqindilari masalasi XXI asrning eng muhim global muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti (FAO) ma’lumotlariga ko‘ra, har yili ishlab chiqarilgan oziq-ovqatning taxminan 14–17 foizi (1,3 milliard tonnadan ortiq) iste’molchiga yetib bormasdan yo‘qotiladi yoki chiqindiga aylanadi (FAO, 2023;

Gustavsson et al., 2024). Ushbu yo‘qotishlarning iqtisodiy qiymati yiliga 1 trillion AQSh dollaridan oshadi, shu bilan birga, oziq-ovqat chiqindilari global issiqxona gazlari emissiyasining 8–10 foizini tashkil etib, iqlim o‘zgarishini tezlashtiruvchi uchinchi eng katta manba hisoblanadi (UNEP Food Waste Index Report, 2024).

BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) doirasida 2030-yilga qadar oziq-ovqat chiqindilarini chakana va iste‘mol darajasida ikki baravar kamaytirish (BRM 12.3) va ochlikni butunlay yo‘q qilish (BRM 2) oldiga qo‘yilgan. Shu bilan birga, iqlim o‘zgarishi (BRM 13), suv resurslarining kamayishi va biologik xilma-xillikning yo‘qolishi ushbu maqsadlarga erishishni qiyinlashtirmoqda.

Markaziy Osiyo mintaqasi, xususan O‘zbekiston, ushbu global muammolarning barchasini bir vaqtning o‘zida boshdan kechirmoqda:

- Iqlim o‘zgarishi tufayli o‘rtacha yillik haroratning 1,5–2,0 °C ga ko‘tarilishi va yomg‘irning kamayishi (World Bank, 2023);
- Amudaryo va Sirdaryo havzalarida suv resurslarining 15–20% ga qisqarishi (2030-yilgacha prognoz);
- Aholi sonining 2015-yildagi 31 mln dan 2025-yilda 37 mln ga yetishi va 2030-yilga 40 mln dan oshishi (O‘zR Statistika agentligi, 2025);
- Qishloq xo‘jaligi yerlarining 45 foizdan ortig‘ida tuproq sho‘rlanishi va degradatsiyasi (ICBA, 2024).

Yuqoridagi omillar natijasida O‘zbekiston oziq-ovqat xavfsizligi bo‘yicha Global Food Security Index‘da 2019-yilda 71-o‘rindan 2024-yilda 62-o‘ringa ko‘tarilgan bo‘lsa-da, hali ham “o‘rta daraja” toifasida qolmoqda (EIU, 2024). Ayniqsa, zanjirning turli bosqichlarida (yig‘im-terim, tashish, saqlash, chakana savdo, umumiy ovqatlanish) 32–42% gacha bo‘lgan yo‘qotishlar mamlakatning oziq-ovqat mustaqilligiga jiddiy tahdid solmoqda (Qishloq xo‘jaligi vazirligi, 2024).

Mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2025-yil 16-sentyabrda 589-sonli qaror qabul qilib, 2026–2030-yillarni “Dolzarb oziq-ovqat xavfsizligi davri” deb e‘lon qildi. Ushbu davrda quyidagi strategik maqsadlar qo‘yilgan:

- aholini sifatli va yetarli oziq-ovqat bilan barqaror ta‘minlash;
- oziq-ovqat chiqindilarini 2030-yilga qadar kamida 40–50% ga qisqartirish;
- resurslardan (suv, yer, energiya) samarali va oqilona foydalanish;
- organik chiqindilarni qayta ishlash orqali ekologik barqarorlikni ta‘minlash;
- milliy “Oqilona iste‘mol” dasturini joriy etish.

Ushbu qaror nafaqat mahalliy muammolarni hal etishga qaratilgan bo‘lib, balki O‘zbekistonning BMT Barqaror rivojlanish maqsadlariga qo‘shgan real hissasi sifatida ham baholanmoqda. Xalqaro tajribada (Janubiy Koreya, Fransiya, Italiya, Daniya) shunga o‘xshash milliy strategiyalar 10–15 yilda oziq-ovqat chiqindilarini 35–55% ga kamaytirishga erishganligi ushbu qarorning ilmiy asoslanganligini tasdiqlaydi (OECD,

2023; Mourad, 2023).

Ushbu maqolaning maqsadi – 2026–2030-yillar “Dolzarb oziq-ovqat xavfsizligi davri”ning ilmiy-nezariy asoslarini, qonuniy-huquqiy mexanizmlarini, amalga oshirish yo‘nalishlarini va kutilayotgan iqtisodiy-ekologik natijalarini chuqur tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotning dolzarbligi quyidagilardan iborat:

- birinchi marta O‘zbekiston tarixida oziq-ovqat xavfsizligi besh yillik davr sifatida alohida e‘lon qilinmoqda;
- qabul qilingan choralar mamlakatning iqlim va suv tanqisligiga moslashtirilgan barqaror qishloq xo‘jaligi modelini shakllantirish imkonini beradi;
- muvaffaqiyatli amalga oshirilganda mintaqadagi boshqa davlatlar uchun namuna bo‘la oladi.

2. Materiallar va metodlar

Tadqiqot quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Huquqiy-hujjat tahlili (Vazirlar Mahkamasining 589-sonli qarori va unga aloqador 2019–2025-yillardagi normativ hujjatlar);
- Ikkinchi darajali ma‘lumotlar tahlili (FAO, World Bank, O‘zbekiston Statistika agentligi, 2019–2025);
- Qiyosiy tahlil (Yevropa Ittifoqi, Janubiy Koreya, Xitoyning oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish tajribasi);
- Ekspert baholash usuli (qishloq xo‘jaligi va atrof-muhit sohasidagi 12 nafar mutaxassis bilan yarim strukturaviy intervyu, 2025-yil oktabr-noyabr).

3. Natijalar

3.1. Hozirgi holat

- Oziq-ovqat mahsulotlarining yig‘im-terimdan tortib iste‘molgacha bo‘lgan zanjirda yo‘qotish darajasi 32–42% (O‘zR Qishloq xo‘jaligi vazirligi, 2024).
- Umumiy ovqatlanish korxonalarida (to‘yxonalar, restoranlar) chiqindilarning 55–60% hosil bo‘lmoqda.
- Har yili 1,8–2,1 mln tonna oziq-ovqat chiqindisi poligonlarga tashlanmoqda, bu 1,1 mln tonna CO₂ ekvivalent emissiyaga teng.

3.2. “Dolzarb oziq-ovqat xavfsizligi davri”ning asosiy yo‘nalishlari va majburiy choralar

- 2026-yil 1-yanvardan: barcha umumiy ovqatlanish korxonalari kompostlash tizimini joriy etishi shart.
- 2026-yil 1-iyuldan: yog‘-moy separatorisiz oqova suv tizimiga ulanish taqiqlanadi.
- Do‘konlarda yaroqlilik muddati yaqinlashayotgan mahsulotlarga majburiy chegirma (20–50%).

• To'y va marosimlarda ishtirokchilar soni qat'iy cheklanadi, ortiqcha taomlar uchun jarima 50–200 BHM.

3.3. Xalqaro tajriba bilan qiyosiy jadval

Ko'rsatkich	O'zbekiston (2026–2030 reja)	Yevropa Ittifoqi	Janubiy Koreya
Chiqindini 2030-yilga kamaytirish maqsadi	40–50%	50%	40% (2026)
Kompostlash majburiyligi	100% umumiy ovqatlanish	70% (2023)	100% (2013)
Yog' separatorlari	majburiy 2026	majburiy 2000	majburiy 1997
To'yxona chiqindilariga jarima	50–200 BHM	€500–10 000	3–10 mln von

3.4. Kutilayotgan natijalar (modellash tirish bo'yicha)

- Organik o'g'it ishlab chiqarish 2026-yilda 180 ming tonna, 2030-yilda 520 ming tonnaga yetadi.
- Tuproq unumdorligi o'rtacha 18–25% ga oshadi (IPNI tadqiqotlari asosida).
- Issiqxona gazlari emissiyasi 2030-yilga nisbatan 850–950 ming tonna CO₂ ekvivalentga kamayadi.

4. Muhokama

Qabul qilingan choralar ilmiy jihatdan asosli va xalqaro tajribaga mos keladi. Ayniqsa, Janubiy Koreyaning 1995–2013-yillardagi tajribasi shuni ko'rsatadiki, qat'iy majburiyat va jarima tizimi 10 yilda chiqindilarni 42% ga kamaytirgan. O'zbekistonda ham shunga o'xshash natija kutilmoqda.

Eng katta xavf-xatarlar:

- Qishloq hududlarida kompostlash infratuzilmasining yetishmasligi.
- Aholining past xabardorligi va qarshilik ko'rsatishi (ayniqsa to'y madaniyatiga oid cheklovlar).
- Kichik biznes uchun dastlabki moliyaviy yuk (separator va kompost uskunalari narxi).

Ushbu xavflarni bartaraf etish uchun subsidiyalar, imtiyozli kreditlar va keng ko'lamli targ'ibot kampaniyasi zarur.

Xulosa

“Dolzarb oziq-ovqat xavfsizligi davri” O'zbekistonning barqaror rivojlanish yo'lidagi eng muhim strategik hujjatlaridan biridir. U nafaqat mahalliy oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, balki global iqlim o'zgarishiga qarshi kurashga real hissa qo'shish imkonini beradi. Siyosatning muvaffaqiyati davlat organlari, ilmiy jamoatchilik va fuqarolar o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-sentyabrdagi 589-sonli qarori. Lex.uz.
2. FAO (2023). Food Wastage Footprint: Impacts on Natural Resources.
3. Food Security in Uzbekistan: Trends and Challenges. Econstor, 2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Qishloq xo‘jaligi hisoboti, 2024.
5. European Commission (2023). Circular Economy Action Plan: Food Waste Reduction.
6. Lee, S.-H. et al. (2022). “Twenty Years of Food Waste Reduction Policy in Korea”. Waste Management.